

ВПЛИВ РЕЛІГІЇ НА ПРОЦЕСИ КОНСОЛІДАЦІЇ ПОЛІКОНФЕСІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У роботі висвітлено вплив релігійного фактора на процеси націєтворення, представлено погляди науковців та релігійних діячів на екуменізм як на підґрунтя консолідації церков, розроблено пропозиції щодо покращення українських поліконфесійних відносин в умовах мультикультурної політики.

Типологізація і класифікація цивілізацій, як минулих, так і сучасних, цілком залежить від обраних критеріїв, у ролі яких різними авторами пропонуються різні фактори: географічні (ландшафтні, континентальні), расові, етнічні, політичні (геополітичні та соціально-економічні), культурно-лінгвістичні, конфесійні та інші характеристики. При аналізі цих критеріїв виявилось, що для стародавніх цивілізацій найбільше значення мають природно-географічні фактори, а для сучасних цивілізацій – духовні, що пов'язано з історичним процесом заміщення природних характеристик власне соціальними [1, с. 65-66]. Аналізуючи проблему цивілізаційної приналежності України, критеріями визначення цивілізації сучасні вчені обирають релігію, мову, історичне минуле, економічні та політичні вподобання тощо. Релігія стала одним із найважливіших показників визнання сучасної України полікультурною державою, а значить, надала поштовх для теоретичного обґрунтування шляхів узгодженості всіх елементів фрагментованого суспільства через політику мультикультуралізму, враховуючи специфіку й унікальність поліконфесійного стану українського суспільства.

Сучасні суспільні відносини в сфері релігії, стан поліконфесійності, роль і місце релігійної ідентичності у формуванні сучасної особистості, релігійна духовність як найважливіша складова національного виховання розглядаються в роботах багатьох сучасних філософів (А.В. Арістової, Т.В. Гладкої, А.О. Кислого, В.Г. Погрібняка, В.Ю. Попова, Й.Ю. Сележана та багатьох інших). Але лише у невеликій кількості вітчизняних філософських досліджень поєднуються полікультурність та поліконфесійність, а також розглядаються релігійні відносини в Україні в умовах політики мультикультуралізму.

Отже, зважаючи на актуальність теми дослідження та недостатнє опрацювання її українськими вченими, можна сформулювати **мету роботи**: розробка пропозицій щодо покращення стану поліконфесійних відносин в умовах мультикультурної політики. Відповідно до цього можна визначити основні **завдання роботи**: висвітлити кількісні та якісні показники стосовно зростання прихильників релігії та релігійних організацій в Україні; виявити позитивні тенденції та негативні риси сучасного стану поліконфесійних відносин в Україні.

На замовлення Державного комітету України у справах релігій у 2004 р. було здійснено соціологічне дослідження «Церква в українському суспільстві». Тільки 15,3% опитаних визначили себе як «невіруючі», інші задекларували свою релігійну належність. Найменше невіруючих на Заході – 4,3% й у віковій групі від 18 до 35 років, найбільше – на Сході (кожний п'ятий) і в Криму (кожний четвертий), а також у віковій групі – від 50 до 60 років [2, с. 2-7, 42-44].

Україна має досить сприятливе географічне положення на межі Сходу і Заходу, де перехрещуються історичні шляхи різних народів і пересікаються різні релігії – християнство і мусульманство, різні конфесії – православ'я і католицизм [3, с. 244]. Соціологічні

дослідження релігійності виявили наступні конфесійні орієнтації наших співгромадян наступним чином: православні – 69%, греко-католики – 20%, протестанти – 2%, інші релігійні конфесії – 2%, релігійна ідентичність не виявлена – 7% [4, с. 211-220].

Від початку XXI ст. церква та релігійні організації дедалі частіше почали заявляти про себе як про діяльних учасників суспільних процесів. Релігійний фактор посідає важливе місце в суспільно-політичному й духовно-культурному житті. Українське законодавство закріплює принцип відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Але в Україні спостерігається традиційно значний вплив релігійних інституцій на суспільні відносини, на політичні події, що пояснюється історичною роллю церкви у житті слов'янських народів і особливістю національного менталітету, головною складовою якого є релігійна духовність. Релігійна духовність – це досить складне культурне явище, глибоко індивідуальне для кожної людини, кожної спільноти, кожного народу [3, с. 243], адже під духовністю розуміється такий стан людини, який ґрунтується на її здатності продукувати та стверджувати вищі духовні цінності; це прирученість її до вищих ціннісних інстанцій [Цит. за: 5, с. 49-51]. Духовність, на думку іншого сучасного вченого, це – «творча здатність людини до самореалізації та самовдосконалення, що зумовлюється когнітивно-інтелектуальними, чуттєво-емоційними та вольовими особливостями в цілеспрямованому пізнанні та ствердженні в життєдіяльності загальнолюдських, етичних, естетичних та релігійних цінностей» [5, с. 49-51].

На формування релігійної духовності українця вплинули як внутрішні фактори – особливості емоційно-психологічної сфери, так і зовнішні – географічні, історичні, господарські чинники [3, с. 244].

Можна виділити кілька типів релігійної духовності. Це, насамперед, православна духовність, греко-католицька та протестантська релігійність [3, с. 246]. Православна і протестантські церкви в Україні почали оприлюднювати свої соціальні вчення або більш-менш систематизовані доктрини, в яких чільне місце посідають проблеми політичної, соціальної, духовної і культурної трансформації суспільства. Богословсько-філософською домінантою в оцінці розвитку суспільства є визначення пріоритетності складових парадигми «теоцентризм – антропоцентризм». Антропоцентризм має ключове значення у змістовому наповненні понятійно-категоріального апарату соціального вчення католицької церкви, де домінують такі антропоцентричні й гуманістичні поняття, як «гідність людини», «розвиток», «солідарність», «субсидіарність», «суспільство вільної праці, підприємництва і співучасті», «якість життя» тощо. Руська православна церква вважає антропоцентризм і теоцентризм, релігійний світогляд і секулярний гуманізм онтологічно несумісними, різнополюсними, протилежними поняттями, неприйнятними для духовно-релігійної традиції православ'я, громадянське суспільство – антиподом слов'яно-православної цивілізації, а євроінтеграцію та глобалізацію – загрозою для істинно православної віри [2].

Протестантські церкви в Україні засновують своє світобачення, зокрема щодо ролі релігійного фактора в секулярному глобалізованому світі, на антропологічній парадигмі, надаючи пріоритетного значення громадянському суспільству, позаконфесійному облаштуванню українського суспільства, відокремленню церкви від держави і школи від церкви, свободі совісті.

Говорячи про духовні засади формування суспільної свідомості, не можна оминати питання впливу релігії на процес націєтворення, який триває сьогодні.

Історія націєтворення дозволяє говорити, що роль релігії у цих процесах виявляється значною або навіть вирішальною там, де:

- а) рамки націєтворчого етносу цілком збігаються з релігійними рамками;
- б) релігія, у свою чергу, була чільним чинником етногенезу (суспільного міфу про етногенез);
- в) релігія була й залишається головним атрибутом, що виокремлює формовану націю від референтних для неї спільнот;

г) націєтворчий етнос втратив інші важливі атрибути колективної ідентичності (мову чи спільну територію);

д) релігійна інституція є найбільш інституалізованою силою націєтворення [6].

Наводячи приклади з найвідоміших творів українських політичних діячів, працівники Центру гуманітарних і релігійних досліджень, журналу «Людина і світ», Українсько-американського бюро захисту прав людини (автори бюлетеня «Нація і релігія: Україна») роблять висновок, що предтечі та батьки українського націоналізму не розглядали релігію як істотний чинник формування української нації, хоча цілком виразно вказували на її демаркаційний характер у процесі етнічної ідентифікації, а чільні українські діячі Центральної Ради (1917 – 1918 рр.) цілком виразно виявили неухвагу і навіть вороже ставлення до Церкви (мова йде про В. Винниченка, М. Грушевського).

Для українських діячів істотною була конфесійна розірваність України: з одного боку – «Православ'я як символ козацьких повстань, визвольної боротьби та боротьби з унією, а з другого боку – Унія як демаркаційний феномен, що захистив галицьких русинів східним обрядом від спольщення й конфесійним вододілом – від русифікації». Отже, це спонукало українських інтелектуалів до «формування власного проекту, який вимагав абстрагування від релігійних відмінностей „двох Україн“, ...адже М. Грушевський попереджав галичан і великоукраїнців, що впродовж 20 – 30 років вони можуть отримати дві нації на одній етнографічній основі...» [6].

Нинішня ситуація в православному житті характеризується поділом на три войовничо налаштовані одна до одної церкви (Українська православна московського підпорядкування, Українська православна Київського патріарху і Українська автокефальна). Сьогодні 11 тисяч приходів в Україні офіційно підвладні Патріарху Московському і всея Русі і 3 тисячі приходів вийшли з-під влади Московського патріархату і належать Київському патріархату [7]. Тому говорити про єдину православну релігійність ми взагалі не можемо. Греко-католицька релігійна духовність, на відміну від православної, виступає більш цілісним явищем, хоча й тут ми не помічаємо бажаної єдності. Протестантська релігійність в основному проявлена великою кількістю різноманітних релігійних напрямків, які не мають глибоких національних традицій, бо прийшли в основному з-за меж України і тому є здебільшого національно незорієнтованими [3, с. 246]. 41,6% опитаних громадяни України повідомили про своє негативне ставлення до новітніх релігійних рухів, 46,5% – до діяльності зарубіжних церков, хоча тих, хто ставиться до новітніх і закордонних церков індивідуально, приблизно стільки ж [2].

Отже, нинішня релігійна ситуація в Україні складна. Посилуються протиріччя між різними церковними конфесіями та релігійними течіями, що зумовлено цілим рядом політичних та економічних причин. Шляхом виходу із даної ситуації дехто вважає створення єдиної національної релігії чи помісної церкви, які б виконували інтегруючі й етноконсолідуючі функції. Ідею створення незалежної православної церкви особливо підтримують на Заході, в Центрі та у Києві (61,8%, 59,0%, 58,2% відповідно) [2].

Інтегрувальну роль відводять православним церквам української орієнтації (Українська православна Київського патріархату і Українська автокефальна). Але для виконання таких функцій немає ані об'єктивних, ані суб'єктивних передумов. Крім того, постійні суперечності між УПЦ Київського патріархату і УПЦ Московського патріархату не приводять до жодних позитивних зрушень, а, навпаки, розігривають ворожнечу між православними. Очолити рух церковного об'єднання не може й греко-католицька церква: це не настільки поширена релігія, щоб стати загальнонаціональною. Більшість її громад (близько 98%) діють у західному регіоні України [3, с. 252].

Як взагалі у ХХІ столітті можна говорити про насильницьке нав'язування загальнонаціональної релігійної духовності? При об'єднанні церковних конфесій, релігійних течій під егідою будь-якої з них обов'язково будуть порушені права тисяч віруючих, тоб-

то будуть порушені найсвятіші права громадян, які ми відносимо до загальнолюдських цінностей. Якщо ми визнаємо підґрунтям сучасної національної ідеї загальнолюдські цінності, то чого варта така національна ідея, яка не об'єднує націю, а вносить розбрат у суспільство, що і так є фрагментованим? Нас завжди обурюють історичні факти і сучасні події, які свідчать про насильницьке нав'язування релігійних норм, що частіше за все не обходиться без «вогню і меча». Чому ж сьогодні, коли Україна прагне як цивілізована держава увійти у всі демократичні інституції світу, лунають заклики до порушення найсвятішого права людини – права на свободу віросповідання, при чому ці заклики маскуються під фразами об'єднання нації?

Історія нагадує нам: «Дотримуючись погляду, що у віровченні православної і католицької церков є багато спільного, митрополит Петро Могила, проте, відстоював недоторканість обряду Східної церкви, її соборний устрій, як специфічні прояви душі східного християнства... Петро Могила добре розумів, що віра всіх християн однакова, тільки кожен народ має власні форми для вияву цієї віри. Захищаючи східний обряд, встановлений на українських землях, Могила обороняв специфіку віри українського народу і тут не допускав жодних зовнішніх втручань» [3, с. 253].

У сучасних умовах, а також в умовах політики мультикультуралізму, ми можемо говорити не про об'єднання релігійних течій та церковних конфесій, а про співпрацю всіх церков в інтересах народу України.

«Порозуміння не лише між православними і греко-католиками, а й між усіма християнськими конфесіями України можливе лише на ґрунті дійового екуменізму, тобто руху за інтеграцію, консолідацію церков як у релігійних, так і в суспільно-політичних питаннях», – вважає сучасний український вчений Й.Ю. Сележан [3, с. 255].

Але стосовно екуменізму як підґрунтя об'єднання українських конфесій не все так ясно, як представляє нам Й.Ю. Сележан.

Екуменізм (від грец. – населений світ, всесвіт) – ідеологія всехристиянської єдності. Екуменізм – рух міжконфесійний, хоча провідна роль в ньому належить протестантським організаціям [8].

З благословення або з прокляття термін «екуменізм» увійшов до лексики християн. Організаційний початок руху поклала протестантська Всесвітня місіонерська конференція 1910 р. у Единбурзі. Наслідком її рішень стало утворення Міжнародної місіонерської ради (1921 р.), міжнародних об'єднань «Життя та діяльність» (1925 р.), «Віра і порядок» (1927 р.). У 1937 році з'явився термін «екуменізм». Він був запропонований теологами Принстонської семінарії. У 1938 році розпочалася робота щодо об'єднання названих вище організацій, яка завершилася на Першій Асамблеї в Амстердамі (1948 рік) утворенням Всесвітньої ради церков (ВРЦ). Сьогодні вона об'єднує 300 церков зі 100 країн світу (близько 440 млн віруючих). Центр ВРЦ знаходиться у Женеві. ВРЦ регулярно проводить всесвітні конференції, на яких узгоджуються позиції з питань віровчення та суспільного служіння церков.

Протестантська еклесіологія (вчення про церкви) в цілому позитивно сприймає дійсний організаційний розподіл християнських церков. Єдність розуміється протестантами як узгодженість у принципових питаннях віровчення.

Католицизм і православ'я вбачають у цьому відступ від істинної Церкви (під нею розуміють власні організації). Отже, їхнє сучасне відношення до екуменізму не є однозначним. З одного боку, необхідність об'єднання християнських церков не заперечується. З іншого боку, вірним екуменізмом вважається повернення християн до «істинної Церкви», із відмовою від всіх попередніх помилок.

До складу ВРЦ, поряд із протестантськими церквами, входить ряд православних (в тому числі з 1961 року Руська православна церква). Ситуація з православними церквами у складі ВРЦ не є простою. Загальноправославна нарада 1948 року, яка відбулася в

Москві за участю практично всіх помісних православних церков (що дає можливість назвати цю нараду фактично Вселенським собором), категорично заперечила можливість взяти участь в екуменістичному русі. У прийнятій цією Загальноправославною нарадою резолюції говориться: «Зниження вимог до умов єднання до одного лише визнання Ісуса Христа нашим Господом умяляє християнське віровчення до тої лише віри, яка, за словом Апостола, є доступною й бісам» [9].

Але через десять років митрополіт Крутицький і Коломенський Миколай, виступаючи у Московській духовній академії, фактично відмінив рішення Загальноправославної наради і задекларував зміну позиції РПЦ відносно участі в екуменістичному русі. 11 квітня 1961 року Патріарх Олексій I виступає із заявою про вступ РПЦ до Всесвітньої ради церков, у якій підтверджує згоду РПЦ із Конституцією ВРЦ.

У 1981 році у заяві Священного синоду зазначалося: «Діяльність в екуменістичній сфері, її розвиток та поглиблення повинні залишатися в центрі уваги нашої Церкви. І, в тому числі, богословські діалоги з неправославними Церквами мають за мету прагнення до єдності... Ми вважаємо за необхідне подальше поглиблення участі Православної Церкви в поточній діяльності ВРЦ, а також Конференції Європейських Церков» [9]. Сучасна всесвітня політична система (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.) поставила перед екуменістичним рухом задачу створення нової доктрини. Ця доктрина була відображена гаслом «Єдність у різноманітті». «Нажаль, – засуджує священник В. Манягин, – всередині нашої Церкви знайшлися люди, і їх чисельність не мала, які втілюють ці плани в життя» [9].

Священник К. Буфеев, аналізуючи основні засади екуменізму, приходять до висновку, що екуменізм «перекручує вчення Церкви про саму себе, про її божественне походження, про її особливий стан в світі й виходить з того, що мовби існує множинність рівноправних „церков”, покликаних вести між собою конструктивний діалог на рівних. Такі „церкви-сестри” можуть розділятися та об’єднуватися за бажанням людей... Екуменістичний погляд сприймає Церкву як одну із багатьох соціальних, національних, громадських і подібних корпорацій. Така точка зору, очевидно, ігнорує православне уявлення про те, що Церква є не людська, а боголюдська установа... Наше буття у Церкві не описується законами світу цього, і сама Церков не від світу цього. Екуменізм же сповідує земне уявлення про церкву, яке в корені заперечує православна віра в Єдину Святу Соборну і Апостольську Церков. Справа Божа підмінюється людськими міркуваннями про неї» [10].

Навіть такі освічені віруючі, як професор Московської духовної академії О.І. Осіпов, вважають, що православ’я може мислити запропоновану екуменізмом єдність тільки на ґрунті чисто церковному, для якого всі інші моменти дійсного й можливого християнського солідаритету є лише елементами зовнішніми, психологічними, такими, що не мають прямого й принципового відношення до дійсної єдності. Такими моментами, наскільки б важливими вони не були самі по собі, є, на думку професора, питання культурного, політичного, соціального, економічного життя сучасної людини. Вся ця проблематика, зазначає О.І. Осіпов, є однією з турбот християн і церков і одним із важливих об’єктів дослідження в екуменістичному русі, але вона не належить до питання екуменістичного в його первинній, еклесіологічній суті. Досягнення християнами, громадами і церквами єдності поглядів і дій в цих «горизонтальних» сферах життя хоч і слугувало б одним із факторів, що визначають необхідність психологічної сумісності християн, само по собі не може розглядатися як єдність екуменістична в православному її розумінні. Далі проф. О.І. Осіпов наполягає: «Це твердження потребує, мабуть, постійного повторення, адже існує реальна тенденція в окремих екуменістичних колах не тільки поставити зовнішню секулярну єдність християн на перший план, а й зробити його майже не основною метою сучасного екуменістичного руху... Ані секулярна основа горизонтального виміру, ані екзальтований містицизм, що охоплює іноді глибоко і міцно цілі міжхристиянські збори, не можуть розглядатися як позитивні ознаки, як необхідні компоненти або як гаранті росту та розвитку екуменістичної єдності християн» [11].

На початку 90-х років минулого століття екуменістичний рух зайшов у глухий кут, зробивши все, що можна було зробити. Християнство не змогло знайти важелі для кореляції різноманіття доктрин. Сьогодні в Північній Америці почали говорити про «новий екуменізм». Є дуже багато сфер, в яких розрізнена Церква може прийняти участь як єдине ціле. «В першу чергу це те, про що немало говорив Той, Хто заснував саму Церков. За Його словами, ті, хто не має хліба та пристанища, завжди будуть серед нас... Також немало може бути зроблено в тій сфері, яку ми всі поділяємо – повага до святості людського життя. Подібних сфер для сумісної роботи не тільки немало існує, але вони давно й наполегливо просять нашої уваги і дії. І вже відштовхуючись від сумісного соціального служіння, можна розпочинати пошуки та закладання фундаменту для будівництва Єдиного Собору» [12].

Як бачимо, відношення православних до екуменізму неоднозначне, а це говорить на користь неможливості робити ставку на об'єднання українських церков на ґрунті саме екуменізму. Екуменічний рух християнських церков за об'єднання можна плідно розвивати в Україні через всеукраїнські екуменічні конгреси, що періодично скликаються, постійно діючу конференцію чи «круглий стіл» релігійних діячів усіх конфесій, утворення церквами України на паритетних засадах постійно діючих структур з екуменічних контактів і міжконфесійної співпраці. Справі прислужився б і український екуменічний друкований часопис [3, с. 256].

Отже, з екуменістичних заходів хотілося б запровадити ті, що стосуються соціально-культурних сфер життя українського суспільства.

Головними напрямками діяльності державних інституцій стосовно покращення стану українських поліконфесійних відносин в умовах мультикультурної політики (з врахуванням моментів екуменізму) можуть бути наступні заходи:

- приведення українського законодавства у повну відповідність до міжнародних стандартів у сфері релігійних відносин (у відповідності до вимог ст. 9 та ст. 11 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод у світлі судової практики Європейського суду з прав людини, а також врахувати Керівні принципи для аналізу законодавства стосовно релігії чи віри, схвалені Парламентською асамблеєю ОБСЄ та Венеціанською комісією у 2004 р.);
- невтручання державних органів у внутрішньоцерковні справи, зокрема щодо створення єдиної помісної православної церкви, нав'язування певної єдиної організаційної структури;
- належне реагування правоохоронних органів на випадки розпалювання релігійної ворожнечі, вандалізму;
- проведення моніторингу не тільки загальнодержавного законодавства, а й нормативної бази місцевих органів влади та управління з метою виявлення та усунення положень, які можуть бути прямо або опосередковано дискримінаційними в сфері релігійних відносин;
- запровадження тренінгів, курсів з релігійної толерантності для працівників державних органів та представників засобів масової інформації;
- створення постійно діючих комісій для вирішення питань спільного зацікавлення (майно, пам'ятки культури, сім'я, освіта тощо) з представників уряду та представників релігійних організацій [13, с. 185].

Виходячи з викладеного вище, можна зробити наступні **висновки**:

1. Україна є поліконфесійною державою, що підкреслює полікультурний характер українського сучасного суспільства. Сьогодні виділяються декілька типів релігійної духовності: православна духовність, греко-католицька та протестантська релігійність. Між різними церковними конфесіями та релігійними течіями посилюються протиріччя, що зумовлено політичними та економічними причинами.

2. Нетолерантність у релігійній сфері України характеризується поділом релігійних течій на традиційні і нетрадиційні; міжрелігійними суперечками та конфліктами між християнами і мусульманами, християнами і юдеями, а також міжцерковними непорозуміннями між різними християнськими церквами.

3. В умовах політики мультикультуралізму можна говорити не про об'єднання релігійних течій та церковних конфесій, а про співпрацю всіх церков в інтересах народу України на засадах соціальної складової сучасного екуменізму, тобто руху за інтеграцію, консолідацію церков в суспільно-політичних питаннях, а також на ґрунті чітко окреслених та виписаних законодавчо відносин між державними інституціями та представниками всіх конфесій та релігійних течій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивілізації: от локального к глобальному Граду : монографія. – Донецьк : ДонНТУ, УНИТЕХ, 2008. – 236 с.
2. Релігійний фактор у сучасній Україні : [бюлетень «Людина і світ»]. – Березень, 2004.
3. Сележан Й.Ю. Основи національного виховання (Українознавство: історичний, філософсько-релігійнознавчий аспекти) : [хрестоматія] / Сележан Й.Ю. – Чернівці : Книги – XXI, 2005. – 306 с.
4. Интеллект. Личность. Цивилизация : материалы II Международной научной конференции, (Донецк, 22 – 23 мая 2003 г.) / Донецкий государственный университет экономики и торговли им. М. Туган-Барановского. – Донецк : ДонГУЭТ, 2003. – 240 с.
5. Аксіологічні аспекти трансформації сучасного українського суспільства : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Івано-Франківськ, 27 – 28 квітня 2007 р.) / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2007. – 232 с.
6. Нація і релігія: Україна : [бюлетень «Людина і світ»]. – Червень, 2003. – С. 39-48.
7. Гамов А. Над Києвом штормило [Електронний ресурс] / А. Гамов. – Режим доступу : www.rg.ru, 27.07.2008.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovari.yandex.ru>
9. Манягин В. Экуменизм и межрелигиозное сотрудничество как духовная составляющая глобализации [Електронний ресурс] / В. Манягин. – Режим доступу : <http://archiv.kiev1.org>
10. Буфеев К. О триединстве эволюционизма, гуманизма и экуменизма [Електронний ресурс] / К. Буфеев – Режим доступу : <http://www.pritvor.kiev.ua>
11. Осипов А.И. Православное понимание экуменизма [Електронний ресурс] / А.И. Осипов. – Режим доступу : http://www.wco.ru/biblio/books/osip_13/Main.htm
12. Ещё раз о новом экуменизме, или Возможность Невозможного [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://sophiya.org.au>
13. Права людини в Україні – 2006 : [доповідь правозахисних організацій / за ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського]. – Харків : Права людини, 2007. – 528 с.

С.В. Дрожжина

Влияние религии на процессы консолидации поликонфессионального общества

В работе освещено влияние религиозного фактора на процессы национального строительства, представлены взгляды исследователей и религиозных деятелей на экуменизм как на основу консолидации церквей, разработаны предложения по поводу улучшения украинских поликонфессиональных отношений в условиях мультикультурной политики.

S.V. Drozhzhina

Impact of Religion on the Processes of Consolidation in Polyconfession Society

Impact of religious factor on the process of nation's formation is considered in the article, the views of scientists and religious figures on ecumenism as the basis of confession consolidation are presented, the suggestions for improving of Ukrainian polyconfession relations under conditions of multiculturalism policy are worked out.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2009.